

Buitenkerk 2 en Kerkstraat 187
Bodegraven
rapport 2986

Buitenkerk 2 en Kerkstraat 187, Bodegraven (gemeente
Bodegraven-Reeuwijk)

Een Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een
verkennend booronderzoek

R.M. van der Zee

Colofon

ADC Rapport 2986

Buitenkerk 2 en Kerkstraat 187, Bodegraven (gemeente Bodegraven-Reeuwijk)

Een Bureauonderzoek en Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek

Auteur: R.M. van der Zee

In opdracht van: raaP_architectuur

© ADC ArcheoProjecten, Amersfoort, 19 november 2012

Foto's en tekeningen: ADC ArcheoProjecten, tenzij anders vermeld

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt
worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ADC ArcheoProjecten aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend
uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Autorisatie:

C.Y. Burnier

ISSN 1875-1067

ADC ArcheoProjecten

Postbus 1513

3800 BM Amersfoort

Tel 033-299 81 81

Fax 033-299 81 80

Email info@archeologie.nl

Inhoudsopgave

Administratieve gegevens van het plangebied	4
Samenvatting	5
1 Inleiding	7
2 Bureauonderzoek	7
2.1 Doelstelling en vraagstelling	7
2.2 Methodiek	7
2.3 Resultaten	8
2.4 Gespecificeerde verwachting	13
2.5 Conclusie	13
3 Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O)	13
3.1 Doelstelling en vraagstelling	13
3.2 Methodiek	14
3.3 Resultaten Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O)	14
3.4 Conclusies	15
4 Aanbeveling	16
Literatuur	17
Geraadpleegde websites	17
Lijst van afbeeldingen en tabellen	17
 Bijlage 1 Boorgegevens	

Administratieve gegevens van het plangebied

Provincie:	Zuid-Holland
Gemeente:	Bodegraven-Reeuwijk
Plaats:	Bodegraven
Toponiem:	Buitenkerk 2 en Kerkstraat 187
Kadastrale gegevens:	gemeente Bodegraven sectie B perceel 351
Kaartblad:	31D
Oppervlakte plangebied	1.306 m ²
Coördinaten:	W: 110.721 – 455.608 N: 110.753 – 455.628 O: 110.769 – 455.604 Z: 110.736 – 455.582
Bevoegde overheid:	gemeente Bodegraven-Reeuwijk
Deskundige namens de bevoegde overheid:	dhr. P. Rouing
ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer (CIS-code):	50.240
ADC-projectcode:	4131409
Periode van uitvoering:	januari, februari en november 2012
Beheer en plaats documentatie:	ADC ArcheoProjecten bv, Amersfoort
Beheer en plaats digitale documentatie (e-depot):	http://persistent-identifier.nl/?identifier=urn:nbn:nl:ui:13-dg2l-el

Samenvatting

In opdracht van raap_architecten te Bodegraven heeft ADC ArcheoProjecten een bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Buitenkerk 2 en Kerkstraat 187 in Bodegraven (gemeente Bodegraven-Reeuwijk). In het plangebied wil de opdrachtgever nieuwbouw van een woning realiseren. Voor deze activiteit moet de initiatiefnemer een omgevingsvergunning aanvragen.

In het hele plangebied worden archeologische resten verwacht vanaf het Midden Neolithicum tot en met de Nieuwe tijd, op of in de top van de oeverafzettingen van de Oude Rijn stroomgordel. De oeverafzettingen, waarvan de top zich naar verwachting binnen 100 cm –mv bevindt, zijn mogelijk afgedekt met komafzettingen.

Op basis van waarnemingen in de omgeving worden vooral resten uit de Romeinse tijd tot en met de Nieuwe tijd verwacht. De archeologische laag bestaat uit een vermenging van onder meer kleine fragmenten aardewerk, houtskool en bot met het oorspronkelijke substraat. Mogelijk zijn in het plangebied nog funderingsresten van oudere bebouwing aanwezig.

Hoewel de huidige gebouwen niet onderkelderd zijn, kunnen eventuele archeologische resten bij de aanleg van funderingssleuven plaatselijk zijn verstoord. De bodem tussen de sleuven kan echter nog (gedeeltelijk) intact zijn. In het westelijke en centrale deel van het plangebied is een bodemsanering uitgevoerd, waarbij de bodem 0,7 tot 2,0 m –mv is ontgraven. Aan de noord- en zuidoostzijde bevinden zich ondergrondse tanks en putten. Aangezien het archeologisch niveau zich naar verwachting op circa 1,0 m –mv bevindt, zullen eventuele resten in deze delen van het plangebied vrijwel volledig vernietigd zijn.

Teneinde bovengenoemde verwachting te toetsen werd in het plangebied een verkennend booronderzoek uitgevoerd. Onderin de boringen 3 en 4, beneden 330 tot 260 cm –mv, zijn beddingafzettingen, vermoedelijk van de Oude Rijn, aangetroffen. Deze worden afgedekt door een 110 tot 120 cm dik pakket oeverafzettingen, bestaande uit matig tot sterk siltige klei. De oeverafzettingen worden op hun beurt afgedekt door een 220 tot 140 cm dik pakket subrecent ophoogzand.

In de boringen 3 en 4 is in of op de oeverafzettingen geen archeologisch niveau waargenomen. Vermoedelijk is bij de sloop van de houtmeubelfabriek, de aanleg van de huidige bebouwing en de latere bodemsanering de top van de oeverafzettingen alsook de laat- en/of postmiddeleeuwse ophoging afgegraven. In de boringen 1 en 2 kon vanwege ondoordringbaar materiaal in de bovengrond de bodemopbouw niet vastgesteld worden.

ADC ArcheoProjecten adviseert het westelijk deel van het plangebied alsook de locaties van de ondergrondse tanks en de putten vrij te geven voor de voorgenomen ontwikkeling.

Aangezien het centrale en oostelijk deel van het plangebied niet onderzocht kon worden, is het niet volledig uit te sluiten dat hier nog archeologische resten voorkomen. Om de op het bureauonderzoek gebaseerde gespecificeerde verwachting voldoende te kunnen aanvullen en toetsen, adviseert ADC ArcheoProjecten om in het plangebied tijdens de sloop- en graafwerkzaamheden in een archeologische begeleiding te voorzien.

De archeologische begeleiding dient hetzelfde doel als een inventariserend veldonderzoek door middel van het aanleggen van proefsleuven (IVO-P). Dit betekent dat indien bij de civiele werkzaamheden toch vondsten of archeologische sporen worden aangetroffen, deze worden geregistreerd en, in zover de werkzaamheden dat toelaten, worden gedocumenteerd. De exacte invulling van de werkzaamheden dient te worden vastgelegd in een door de bevoegde overheid goed te keuren Programma van Eisen (PvE).

Het verdient verder de aanbeveling om de uitvoerder van het grondwerk te wijzen op de plicht archeologische vondsten te melden bij de bevoegde overheid, zoals aangegeven in artikel 53 van de Monumentenwet.

Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.

Periode	Tijd in jaren
Nieuwe tijd	1500 - heden
Middeleeuwen:	450 – 1500 na Chr.
Late Middeleeuwen	1050 - 1500 na Chr.
Vroege Middeleeuwen	450 - 1050 na Chr.
Romeinse tijd:	12 voor Chr. – 450 na Chr.
Laat-Romeinse tijd	270 - 450 na Chr.
Midden-Romeinse tijd	70 - 270 na Chr.
Vroeg-Romeinse tijd	12 voor Chr. - 70 na Chr.
IJzertijd:	800 – 12 voor Chr.
Late IJzertijd	250 - 12 voor Chr.
Midden-IJzertijd	500 - 250 voor Chr.
Vroege IJzertijd	800 - 500 voor Chr.
Bronstijd:	2000 - 800 voor Chr.
Late Bronstijd	1100 - 800 voor Chr.
Midden-Bronstijd	1800 - 1100 voor Chr.
Vroege Bronstijd	2000 - 1800 voor Chr.
Neolithicum (Jonge Steentijd):	5300 – 2000 voor Chr.
Laat-Neolithicum	2850 - 2000 voor Chr.
Midden-Neolithicum	4200 - 2850 voor Chr.
Vroeg-Neolithicum	5300 - 4200 voor Chr.
Mesolithicum (Midden-Steentijd):	8800 – 4900 voor Chr.
Laat-Mesolithicum	6450 - 4900 voor Chr.
Midden-Mesolithicum	7100 - 6450 voor Chr.
Vroeg-Mesolithicum	8800 - 7100 voor Chr.
Paleolithicum (Oude Steentijd):	tot 8800 voor Chr.
Laat-Paleolithicum	35.000 - 8800 voor Chr.
Midden-Paleolithicum	300.000 – 35.000 voor Chr.
Vroeg-Paleolithicum	tot 300.000 voor Chr.

Bron: Archeologisch Basis Register 1992

1 Inleiding

In opdracht van raap_architecten te Bodegraven heeft ADC ArcheoProjecten een bureauonderzoek en een inventariserend veldonderzoek uitgevoerd voor het plangebied Buitenkerk 2 en Kerkstraat 187 in Bodegraven (gemeente Bodegraven-Reeuwijk). In het plangebied wil de opdrachtgever nieuwbouw van een woning realiseren. Voor deze activiteit moet de initiatiefnemer een omgevingsvergunning aanvragen.

De gemeente Bodegraven-Reeuwijk heeft een vastgesteld archeologisch beleid.¹ Op grond van het gemeentelijk beleid valt het plangebied in de zone met een hoge verwachting voor Middeleeuwen tot en met Nieuwe tijd en een middelhoge verwachting voor Bronstijd en IJzertijd. Om in deze zone een omgevingsvergunning te kunnen verkrijgen moet de initiatiefnemer een rapport overleggen waarin naar oordeel van de bevoegde overheid de archeologische waarde van het plangebied voldoende is vastgesteld.

Het vaststellen van de archeologische waarde van een plangebied dient in heel Nederland te gebeuren op grond van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA versie 3.2).² De gemeente kan hierop aanvullende uitvoeringskaders vaststellen. De gemeente Bodegraven-Reeuwijk heeft - voor zover bekend - geen aanvullende uitvoeringskaders vastgesteld voor het uitvoeren van archeologisch onderzoek, noch zijn deze voor dit project afzonderlijk opgesteld. Dit bureauonderzoek is dus gebaseerd op de algemene criteria die in de KNA staan geformuleerd.

Het bureauonderzoek is uitgevoerd op 17 januari 2012 en het booronderzoek op 18 januari 2012. Meegewerkt hebben: R.M. van der Zee (senior prospector), J.A.G. van Rooij (prospector) en C.Y. Burnier (senior archeoloog).

2 Bureauonderzoek

2.1 Doelstelling en vraagstelling

Het bureauonderzoek vormt de eerste stap in het vaststellen van de archeologische waarde van het gebied. Het doel van bureauonderzoek is het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende en/of verwachte archeologische waarden, binnen een omschreven gebied, om daarmee te komen tot een gespecificeerde, archeologische verwachting.

Voor het bureauonderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

- Zijn mogelijk archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is de specifieke archeologische verwachting?

Indien mogelijk archeologische waarden aanwezig zijn:

- Is het plangebied voldoende onderzocht?
 - Zo nee, welke vorm van nader archeologisch onderzoek is nodig om te komen tot een selectiebesluit?
 - Zo ja, welk selectiebesluit kan worden genomen (vrijgeven, opgraven, begeleiden)?

2.2 Methodiek

Het onderzoek is uitgevoerd conform de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), versie 3.2 Landbodems, protocol 4002 Bureauonderzoek.

Het bureauonderzoek bestaat uit de volgende elf processtappen:

1. Afbakenen plan- en onderzoeksgebied en vaststellen consequenties van mogelijk toekomstig gebruik;
2. Aanmelden onderzoek bij Archis;
3. Vermelden (en toepassen) overheidsbeleid;

¹ Leijnse 2005

² SIKB 2010.

4. Beschrijven huidig gebruik;
5. Beschrijven historische situatie en mogelijke verstoringen;
6. Beschrijven mogelijke aanwezigheid bouwhistorische waarden in de ondergrond;
7. Beschrijven bekende archeologische en aardwetenschappelijke waarden;
8. Opstellen gespecificeerde verwachting;
9. Opstellen standaardrapport bureauonderzoek;
10. Afmelden onderzoek bij Archis: overdracht onderzoeksgegevens;
11. Aanleveren digitale gegevens bij e-Depot.

De processtappen 1 tot en met 7 leveren gegevens op basis waarvan processtap 8, de gespecificeerde verwachting wordt opgesteld. De gespecificeerde verwachting kan worden beschouwd als een belangrijke conclusie van het bureauonderzoek, omdat hierin wordt aangegeven of, en zo ja, welke archeologische waarden worden verwacht, indien relevant weergegeven op een kaart.

De resultaten van processtappen 1 tot en met 8 worden behandeld in de paragrafen 3.1 tot en met 3.5. Processtap 9 resulteert in het voorliggende rapport. De processtappen 10 en 11 hebben betrekking op het voor derden openbaar maken van de resultaten van het bureauonderzoek bij onder meer Archis en het e-Depot.

2.3 Resultaten

2.3.1 Afbakening plan- en onderzoeksgebied en vaststellen van de consequenties van het mogelijk toekomstige gebruik

Het plangebied ligt in de historische kern van Bodegraven en heeft een oppervlakte van 1.306 m². Het wordt aan de zuidwestzijde begrensd door de Oude Rijn, aan de noordoostzijde door de straten Buitenkerk en Kerkstraat en aan de overige zijden door bebouwing. De exacte locatie is weergegeven in afbeeldingen 1 en 2.

Van het plangebied zelf zijn onvoldoende archeologische en aardkundige gegevens beschikbaar om een uitspraak te kunnen doen over de archeologische verwachting. Daarom zijn tevens gegevens betrokken uit de directe omgeving, waarmee het onderzoeksgebied kan worden gedefinieerd als het gebied binnen een straal van circa 100 m rondom het plangebied.

In het plangebied is de sloop van de huidige bebouwing en de bouw van een vrijstaande woning gepland. Deze zal worden gefundeerd met prefab betonpalen en zal niet worden onderkelderd. In het noordwestelijk deel van de locatie zal een insteekhaven worden gegraven. De exacte inrichting van de locatie is op dit moment nog niet bekend.

De consequentie van de voorgenomen ingrepen is dat eventuele waardevolle archeologische resten in de ondergrond mogelijk worden aangetast.

2.3.2 Beschrijving huidig gebruik

Het plangebied is grotendeels bebouwd (afb. 3). De bebouwing wordt gevormd door een bedrijfspand waarin taxibedrijf Hogenboom B.V. is gevestigd. Het gedeelte aan de straatzijde dateert uit 2001 en bestaat uit kantoorruimte, het gedeelte aan de noordzijde en zuidzijde dateert uit 1985 en 1998 en bestaat uit een garage en een werkplaats. De gebouwen zijn onderheid en niet voorzien van kelders.

Het onbebouwde deel is bestraat en voorzien van tegels en stelconplaten. Aan de zuidoostzijde bevindt zich een pompput (op vloeiستofdichte vloer).³ Tevens zijn twee ondergrondse tanks aanwezig. Aan de noordzijde bevindt zich een smeerput van 1,80 m diep. In en bij deze put zit een oliebar en opslag van afgewerkte olie.

³ Ibid.

Ten behoeve van het booronderzoek is een KLIC-melding gedaan.⁴ Uit de geleverde tekeningen blijkt dat zich in een zuidoostelijk deel van het plangebied een elektriciteitskabel bevindt. Op de locatie zijn verschillende bodemonderzoeken verricht.⁵ Hieruit blijkt dat op het terrein een tweetal verontreinigingen zijn aangetroffen. Op het noordwestelijk deel van de locatie is de bodem (grond en grondwater) licht tot sterk verontreinigd met minerale olie. Daarnaast was de bodem op het centrale deel van de locatie plaatselijk sterk verontreinigd met PAK. Het grondwater in het centrale deel van de locatie is niet verontreinigd.

In april 2004 heeft een sanering van de bodem van beide verontreinigingen plaatsgevonden.⁶ Hierbij is in het westelijke en centrale deel van het plangebied tot een diepte van 0,7 tot 2,0 m grond ontgraven en heeft grondwateronttrekking plaatsgevonden.

2.3.3 Beschrijving van de aardwetenschappelijke waarden

De volgende aardwetenschappelijke informatie is bekend van het plangebied:

Bron	Informatie
Geologie ⁷	Formatie van Echteld; rivierklei op rivierzand (Ec1)
Geomorfologie ⁸	niet gekarteerd (bebouwde kom)
Bodemkunde ⁹	niet gekarteerd (bebouwde kom)
Meandergordelkaart ¹⁰	Oude Rijn stroomgordel (5.595-828 14C jr. BP / 6.359-725 cal jr. BP).
Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN) ¹¹	circa 0,20 m - NAP

Het plangebied bevindt zich op de noordelijk oeverwal van de Oude Rijn. Deze meandergordel was actief vanaf het Neolithicum. tot 1122 na Chr. toen de Kromme Rijn, waarmee de rivier stroomopwaarts in verbinding stond, bij Wijk bij Duurstede werd afgedamd. Stroomruggen en oeverwallen waren in het verleden geschikte gebieden voor bewoning (zie kadertekst).

⁴ 12G018221

⁵ Goetheer 2011

⁶ Ibid.

⁷ TNO 2010

⁸ Stichting voor Bodemkartering & Rijks Geologische Dienst 1970

⁹ Stichting voor Bodemkartering 1969

¹⁰ Berendsen & Stouthamer 2001

¹¹ <http://www.ahn.nl/viewer>

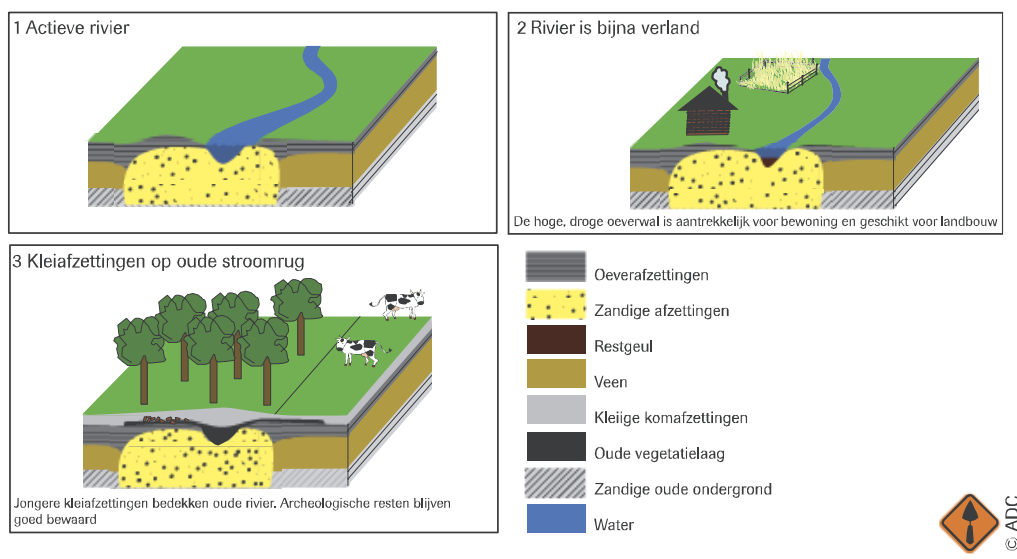

Ontwikkeling van het Nederlandse rivierengebied

De ondergrond in het centrale deel van het Nederlandse rivierengebied bestaat uit afzettingen van de Rijn en Maas. Het rivierenlandschap zoals wij dat kennen ziet er heel anders uit dan het landschap vóór de bedijking, toen de rivieren zelf hun weg door het landschap zochten. In dit gebied hadden de rivieren een meanderend patroon. Dit betekent dat de rivier één rivierbedding heeft, die meer of minder kronkelt. De rivierbochten verschoven in de loop van de tijd langzaam naar buiten en stroomafwaarts. Hierdoor ontstond een brede strook waarin de rivier ooit stroomde: de meandergordel. In een meandergordel bevindt zich altijd op enige diepte zand in de ondergrond, het zand dat door de rivier werd getransporteerd.

Daarnaast overstromden de rivieren regelmatig, waarbij veel sediment werd afgezet in een strook direct langs de rivier. Hier vormden zich oeverwallen, die samen met de meandergordel 'stroomgordel' wordt genoemd. Het achterliggende laaggelegen gebied, de kommen, kwamen bij overstromingen ook blank te staan. Hier werd fijner sediment, zware klei, afgezet.

Verder vormde de rivier soms plotseling een nieuwe loop. De afgesloten of verlaten rivierarm werd opgevuld. Als gevolg van deze zogenaamde stroomgordelverleggingen zijn in de loop van het Holoceen (ca. 10.000 jaar geleden tot heden) verschillende nieuwe rivierarmen in het rivierengebied gevormd en weer afgesloten. De buiten gebruik geraakte stroomgordels vormden zandige stroomruggen in het landschap, die aantrekkelijk waren voor bewoning en landbouw. Ze lagen relatief hoog en dus droog, waren vruchtbaar en goed te bewerken. De relatief laaggelegen komgebieden waren vooral geschikt als wei- en hooiland.

In het kader van milieukundig onderzoek zijn verspreid over locatie elf boringen uitgevoerd.¹² Hieruit blijkt dat de ondergrond bestaat uit matig tot sterk siltig klei met veenlaagjes. Dit wordt geïnterpreteerd als oeverafzettingen van de Oude Rijn. In enkele boringen is de bovenste 30 tot 130 cm puinhoudend. Vermoedelijk betreft dit een (sub)recent omgewerkt pakket. De bovenste 70 tot 210 cm bestaat uit een pakket puinhoudend, matig fijn zand. Dit wordt beschouwd als een recente ophoging.

2.3.4 Beschrijving van bekende archeologische waarden

In het onderzoeksgebied/plangebied zijn de volgende archeologische (indicatieve) waarden en ondergrondse bouwhistorische waarden vastgesteld:

Bron	Omschrijving
Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW)	hoge trefkans
Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) van de provincie Zuid-Holland (afb. 3) ¹³	zeer grote kans op archeologische sporen

¹² Goetheer 2011

¹³ <http://geo.zuid-holland.nl/geo-loket/html/atlas.html?atlas=chs>

Bron	Omschrijving
Archeologische beleidsadvieskaart van de voormalige gemeente Bodegraven ¹⁴	<u>bodemopbouw</u> meandergordel van de Oude Rijn-oeverafzettingen op beddingafzettingen <u>archeologische verwachting</u> Zuidzijde hoge verwachting voor Romeinse tijd. Gehele meandergordel hoge verwachting voor Middeleeuwen tot en met Nieuwe tijd. Middelhoge verwachting voor IJzertijd en Bronstijd. <u>advies</u> Streven naar extensief grondgebruik en bodemingrepen dieper dan de bouwvoor (0,3-0,4 m - Mv) vermijden. Bij plannen waarin diepere bodemingrepen voorzien zijn dient een archeologisch vooronderzoek (karterend/waarderend) plaats te vinden.
Archeologische Monumenten Kaart (AMK) waarnemingen ARCHISII (Archeologisch Informatie Systeem)	geen 24.348
vondstmeldingen ARCHISII	geen
onderzoeksmeldingen ARCHISII	4.434 en 4.435
Archeologische Werkgroep Nederland (AWN) afdeling 6 Rijnstreek	informatie over onderzoeksmeldingen 4.434 en 4.435 ¹⁵

Op de Indicatieve Kaart van Archeologische Waarden (IKAW) maakt het plangebied deel uit van een zone met een hoge trefkans. Deze is gebaseerd op de aanwezigheid van de meandergordel van de Oude Rijn. Op de Cultuurhistorische Hoofdstructuur (CHS) van de provincie Zuid-Holland ligt het plangebied in een zone met een zeer grote kans op archeologische sporen (afb. 4). Deze is gebaseerd op de aanwezigheid van een dorpskern.¹⁶

Voor de voormalige gemeente Bodegraven is een archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart opgesteld. Deze geeft een verfijnder en beter beeld van de aanwezige en de te verwachten archeologische waarden. Op deze kaart ligt het plangebied in een zone waar oeverafzettingen van de meandergordel van de Oude Rijn op beddingafzettingen voorkomen. Aan deze afzettingen is een hoge verwachting voor de Middeleeuwen tot en met de Nieuwe tijd en een middelhoge verwachting voor de IJzertijd en Bronstijd (afb. 5).

Op de Archeologische Monumentenkaart (AMK) maakt het plangebied geen deel uit van een AMK-terrein. Ook in het onderzoeksgebied is geen AMK-terrein aanwezig. Wel zijn twee onderzoeksmeldingen en een waarneming geregistreerd (afb. 4).

De waarneming heeft betrekking op een opgraving die bij de restauratie van de hervormde kerk van Bodegraven (Sint Galluskerk) is uitgevoerd. Het huidige kerkgebouw werd in 1674 herbouwd nadat de 15^e eeuwse kerk in 1672 in vlammen was opgegaan. Onder het kerkgebouw werd de westgevel-fundering van een eind 12^e of begin 13^e eeuwse kerk blootgelegd. Verder zijn twee tufstenen grafkeldertjes aangetroffen, die gerelateerd zijn aan een nog oudere, vroegmiddeleeuwse kerk.

In de tuin van de pastorie van de kerk is door de AWN afdeling 6 Rijnstreek een noodopgraving uitgevoerd.¹⁷ Hierbij is 14^e eeuws muurwerk, vermoedelijk van een voorganger van de huidige pastorie, aangetroffen.¹⁸

¹⁴ Leijnse 2005

¹⁵ telefonisch contact dhr. B. van der Kooy

¹⁶ <http://geo.zuid-holland.nl/geo-loket/html/atlas.html?atlas=chs>

¹⁷ onderzoeksmelding 4.435

¹⁸ mededeling dhr. B. van der Kooy (AWN afdeling 6 Rijnstreek)

Op een locatie aan de Kerkstraat 89-91 is bij het graven van een proefsleuf een circa 0,5 tot 0,75 m dik ophogingspakket aangetroffen.¹⁹ De exacte datering is vanwege het ontbreken van dateerbaar materiaal niet bekend.²⁰

2.3.5 Beschrijving van de historische situatie, mogelijke verstoringen en ondergrondse bouwhistorische waarden

De historische situatie is op verschillende kaarten als volgt:

Bron	Historische situatie
Kaart van t'Hoogheymraedschap van Rhijnland van Jan Janszoon (Johannes) Douw en Steven Pieterszoon van Brouckhuijsen uit 1647 (afb. 6) ²¹	mogelijk bebouwing
Kadastrale minuut uit 1811-1832 ²²	percelen 531 (huis en erf) en 532 (erf)
Topografische kaart uit 1849 ²³	vermoedelijk bebouwd
Bonnekaart uit 1875 (afb. 7) ²⁴	vermoedelijk bebouwd
Bonnekaart uit 1881 ²⁵	vermoedelijk bebouwd
Bonnekaart uit 1899 ²⁶	vermoedelijk bebouwd
Bonnekaart uit 1910 ²⁷	vermoedelijk bebouwd
Bonnekaart uit 1919 ²⁸	vermoedelijk bebouwd
Topografische kaart uit 1949 ²⁹	bebouwd
Topografische kaart uit 1959 ³⁰	bebouwd
Topografische kaart uit 1969 ³¹	bebouwd
Topografische kaart uit 1981 ³²	bebouwd
Topografische kaart uit 1988 ³³	bebouwd
Topografische kaart uit 1992 ³⁴	bebouwd

Op de oudst geraadpleegde kaart, de Kaart van t'Hoogheymraedschap van Rhijnland uit 1647, is Bodegraven weergegeven als een bewoningslint langs de noordelijke oever van de Oude Rijn (afb. 6). Het plangebied bevindt zich net buiten de kern. Omdat deze kaart een geringe mate van detail kent, is het niet af te leiden of ook in het plangebied bebouwing aanwezig is. Van de kadastrale minuut is uit 1811-1832 dit wel mogelijk. Ter plaatse van het plangebied zijn twee percelen weergegeven. Op één perceel bevindt zich een woonhuis, dat georiënteerd is op de voorloper van de huidige Buitenkerk/Kerkstraat.

Op de verschillende Bonnekaarten en topografische kaarten, die dateren uit de periode van het vierde kwart van de 19e eeuw t/m het vierde van de 20ste eeuw, is ter plaatse van het plangebied eveneens bebouwing weergegeven (afb. 7). Het is op basis van deze kaarten niet vast te stellen wat de aard of functie van de bebouwing is. Dit is wel mogelijk op basis van bodeminformatie van

¹⁹ onderzoeksmelding 4.434

²⁰ mededeling dhr. B. van der Kooy (AWN afdeling 6 Rijnstreek)

²¹ <http://www.watwaswaar.nl>

²² Kadaster 1811-1832

²³ Wolters-Noordhoff 1990

²⁴ Bureau Militaire Verkenningen 1875

²⁵ Bureau Militaire Verkenningen 1881

²⁶ Bureau Militaire Verkenningen 1899

²⁷ Bureau Militaire Verkenningen 1910

²⁸ Bureau Militaire Verkenningen 1919

²⁹ Kadaster 1949

³⁰ Kadaster 1959

³¹ Kadaster 1969

³² Kadaster 1981

³³ Kadaster 1988

³⁴ Kadaster 1992

de Milieudienst Midden Holland.³⁵ Hieruit blijkt dat vanaf 1960 totdat Taxi Hoogenboom zich op de locatie vestigde, er een houtmeubelfabriek en verfspuitinrichting op de locatie gevestigd was.

2.4 Gespecificeerde verwachting

In het hele plangebied kunnen archeologische resten worden verwacht vanaf het Midden Neolithicum tot en met de Nieuwe tijd op of in de top van de oeverafzettingen van de Oude Rijn stroomgordel. De oeverafzettingen, waarvan de top zich naar verwachting binnen 100 cm –mv bevindt, zijn mogelijk afgedekt met komafzettingen.

Op basis van waarnemingen in de omgeving worden vooral resten uit de Romeinse tijd tot en met de Nieuwe tijd verwacht. De archeologische laag bestaat uit een vermenging van onder meer kleine fragmenten aardewerk, houtskool en bot met het oorspronkelijke substraat. Mogelijk zijn in het plangebied nog funderingsresten van oudere bebouwing aanwezig.

Hoewel de huidige gebouwen niet onderkelderd zijn, kunnen eventuele archeologische resten bij de aanleg van funderingssleuven plaatselijk zijn verstoord. De bodem tussen de sleuven kan nog grotendeels intact zijn. In het westelijke en centrale deel van het plangebied is een bodemsanering uitgevoerd, waarbij de bodem 0,7 tot 2,0 m –mv is ontgraven. Aan de noord- en zuidoostzijde bevinden zich ondergrondse tanks en putten. Aangezien het archeologisch niveau zich naar verwachting op circa 1,0 m –mv bevindt, zullen eventuele resten in deze delen van het plangebied grotendeels vernietigd zijn.

2.5 Conclusie

Voor het bureauonderzoek zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

- Zijn mogelijk archeologische waarden in het plangebied aanwezig, en zo ja, wat is de specifieke archeologische verwachting?

Indien mogelijk archeologische waarden aanwezig zijn:

- Is het plangebied voldoende onderzocht?
 - Zo nee, welke vorm van nader archeologisch onderzoek is nodig om te komen tot een selectiebesluit?
 - Zo ja, welk selectiebesluit kan worden genomen (vrijgeven, opgraven, begeleiden)?

3 Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O)

3.1 Doelstelling en vraagstelling

De bij het Inventariserend Veldonderzoek toegepaste methoden zijn conform de KNA, versie 3.2 Landbodems, in het bijzonder specificatie VS03 (booronderzoek). Uitgangspunt van het inventariserend veldonderzoek is de gespecificeerde verwachting zoals die is opgesteld in het bureauonderzoek. De strategie voor het veldonderzoek is hierop gebaseerd, alsmede op het voor dit onderzoek opgestelde Plan van Aanpak.

Het doel van dit onderzoek is het verkennen van de bodemopbouw. Daarmee toetsen we de volgende delen van het specifieke archeologische verwachtingsmodel:

- a) In het plangebied bevinden zich intacte oever- en/of beddingafzettingen van de Oude Rijn.
- b) In het plangebied bevindt zich een ophogingspakket.

De rapportage is opgesteld conform specificatie VS05. Het inventariserend veldonderzoek vond plaats door middel van een verkennend booronderzoek. Ten behoeve van het inventariserend veldonderzoek is een plan van aanpak (PvA) opgesteld conform KNA (Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie) specificatie VS01.³⁶

³⁵ Goetheer 2011

³⁶ Het PvA is opgesteld door R.M. van der Zee, senior prospector op 17 januari 2012 en geaccordeerd door J. Huizer, senior prospector.

Hierin zijn de volgende onderzoeksvragen opgesteld:

- Is / zijn de genoemde hypothese(s), zoals vermeld in de specifieke archeologische verwachting, juist?
- Moet de specifieke archeologische verwachting worden aangepast? Zo ja, op welke wijze?
- Is het plangebied voldoende onderzocht? Zo nee, welke vorm van nader archeologisch onderzoek is nodig?

3.2 Methodiek

In het plangebied zijn grondboringen uitgevoerd met als doel het bepalen van de bodemopbouw en eventuele bodemverstoringen. Dit is de verkennende fase van het inventariserend veldonderzoek. Het verkennen van de bodemopbouw gebeurt door de bodemtextuur en, indien relevant, bodemkundige horizonten systematisch te beschrijven. Eventuele afwijkingen van de verwachte bodemopbouw zoals vastgesteld op grond van het bureauonderzoek, en andere niet-natuurlijke bodemkenmerken kunnen er aanleiding toe geven om (delen van) het plangebied als verstoord te beschouwen.

In het plangebied zijn vier boringen uitgevoerd. De boringen 1 en 2 zijn inpandig gezet, de boringen 3 en 4 zijn uitpandig gezet. Voor de bovengrond is gebruik gemaakt van een Edelmanboor met een diameter van 7 cm, voor de ondergrond is gebruik gemaakt van een guts met een diameter van 3 cm. De boringen zijn zo mogelijk doorgezet tot in de ongestoorde ondergrond tot maximaal 345 cm –mv. Boringen 1 en 2 zijn gestuit op ondoordringbaar materiaal.

De bodemtextuur en archeologische indicatoren zijn beschreven volgens SBB 5.1 van het NITG-TNO waarin ondermeer de standaard classificatie van bodemmonsters volgens NEN5104 wordt gehanteerd.³⁷ De X- en Y-coördinaten zijn bepaald aan de hand van de lokale topografie en ingemeten met behulp van een meetlint. De hoogte van het maaiveld ter plaatse van de boringen is bepaald aan de hand van AHN-beelden.

3.3 Resultaten Inventariserend Veldonderzoek (IVO-O)

3.3.1 Lithologische beschrijving

De locatie van de boringen is weergegeven in afb. 8. De boorgegevens worden gepresenteerd in Bijlage 1.

Het onderste pakket, waarvan de top zich in de boringen 3 en 4 op respectievelijk 330 tot 260 cm –mv bevindt, bestaat vermoedelijk uit zand. Door het uitlopen van het sediment als gevolg van grondwater kon het nader niet onderzocht worden.

Vanaf 330 cm –mv (boring 3) en 260 cm –mv (boring 4) wordt de ondergrond gevormd door een 110 tot 120 cm dik halfgerijpt tot gerijpt kleipakket. De klei kent een zwakke bijmenging van humus en een matige bijmenging van silt, bevat plaatselijk schelpresten en is kalkloos of kalkarm. In boring 4 wordt het kleipakket onderbroken door een 25 cm dikke laag rietveen. Archeologische indicatoren zijn in het pakket niet aangetroffen.

Vanaf 220 cm –mv (boring 3) en 140 cm –mv (boring 4) gaat het kleipakket over in een pakket kalkrijk matig grof zand. Het zand is zwak grindig, humusloos en bevat sporen baksteen en schelpresten. De kleur is lichtbruin. In boring 4 bevindt zich binnen het zandpakket een 50 cm dikke laag met kleibrokken en baksteenresten.

In de boringen 1 en 2 is op respectievelijk 100 en 25 cm –mv gestuit op ondoordringbaar materiaal en kon de bodemopbouw niet vastgesteld worden.

³⁷ Bosch 2000; Nederlands Normalisatie-Instituut 1989.

3.3.2 Interpretatie

Het onderste pakket, dat vermoedelijk uit zand bestaat, betreft op grond van de landschappelijke ligging van de locatie beddingafzettingen van de Oude Rijn (Echteld Formatie). Het bovenliggende kleipakket wordt geïnterpreteerd als oeverafzettingen van deze stroomgordel (Echteld Formatie). Een archeologisch niveau is in de boringen 3 en 4 niet waargenomen. In de boringen 1 en 2 kon het pakket als gevolg van ondoordringbaar materiaal in de bovengrond niet onderzocht worden.

Het bovenliggende zandpakket betreft een (sub)recente ophoging, dat is aangebracht ter versteviging van het maaiveld. Vermoedelijk is als gevolg van de bodemsanering plaatselijk de top van de oeverafzettingen alsook de laat- en/of postmiddeleeuwse ophoging afgegraven.

3.4 Conclusies

De in de Inleiding gestelde onderzoeksvragen kunnen op basis van de bereikte resultaten als volgt worden beantwoord:

- *Is / zijn de genoemde hypothese(s), zoals vermeld in de specifieke archeologische verwachting, juist?*

Hoewel tijdens in de boringen 3 en 4 inderdaad oeverafzettingen zijn aangetroffen, is ter plaatse door het afgraven van de bodem geen archeologisch niveau meer aanwezig.

- *Moet de specifieke archeologische verwachting worden aangepast? Zo ja, op welke wijze?*

Door het afgraven van de bodem is de kans op de aanwezigheid van archeologische resten in het westelijk deel van het plangebied zeer klein. In het centrale en oostelijke deel van het plangebied kon de bodemopbouw als gevolg van ondoordringbaar materiaal en bebouwing niet onderzocht worden. Hier kunnen, met uitzondering van de delen waar ondergrondse putten en tanks aanwezig zijn, nog archeologische resten aanwezig zijn.

Indien mogelijk archeologische waarden aanwezig zijn:

- *Is het plangebied voldoende onderzocht?*

Nee, het plangebied is niet voldoende onderzocht.

- *Zo nee, welke vorm van nader archeologisch onderzoek is nodig om te komen tot een selectiebesluit?*

Geadviseerd wordt het centrale en oostelijke deel van het plangebied nader te onderzoeken.

- *Zo ja, welk selectiebesluit kan worden genomen (vrijgeven, opgraven, begeleiden)?*

Het westelijk deel van het plangebied kan worden vrijgegeven voor de voorgenomen ontwikkeling. Dit geldt ook voor de locaties van de ondergrondse tanks en de putten.

4 Aanbeveling

ADC ArcheoProjecten adviseert het westelijk deel van het plangebied alsook de locaties van de ondergrondse tanks en de putten vrij te geven voor de voorgenomen ontwikkeling.

Aangezien het centrale en oostelijk deel van het plangebied niet onderzocht kon worden, is het niet volledig uit te sluiten dat hier nog archeologische resten voorkomen. Om de op het bureauonderzoek gebaseerde gespecificeerde verwachting voldoende te kunnen aanvullen en toetsen, adviseert ADC ArcheoProjecten om in het plangebied tijdens de sloop- en graafwerkzaamheden in een archeologische begeleiding te voorzien.

De archeologische begeleiding dient hetzelfde doel als een inventariserend veldonderzoek door middel van het aanleggen van proefsleuven (IVO-P). Dit betekent dat indien bij de civiele werkzaamheden toch vondsten of archeologische sporen worden aangetroffen, deze worden geregistreerd en, in zover de werkzaamheden dat toelaten, worden gedocumenteerd. De exacte invulling van de werkzaamheden dient te worden vastgelegd in een door de bevoegde overheid goed te keuren Programma van Eisen (PvE).

Het verdient verder de aanbeveling om de uitvoerder van het grondwerk te wijzen op de plicht archeologische vondsten te melden bij de bevoegde overheid, zoals aangegeven in artikel 53 van de Monumentenwet.

Literatuur

- Berg, M.M. van den & E.A. Hatzmann**, 2006: *Water en archeologisch erfgoed*. Amersfoort (Nederlandse Archeologische Rapporten 30).
- Bosch, J.A.H.**, 2000: *Standaard Boor Beschrijvingsmethode, Versie 5.1*. Zwolle (NITG rapport 00-141-A).
- Bureau Militaire verkenningen**, 1875-1919: *Bonnekaart, Bodegraven, Blad 443, schaal 1:25.000*.
- Goetheer, M.E.C.**, 2011: *Milieukundig bodemonderzoek. Buitenkerk 2 te Bodegraven*. Rapport Geofox-Lexmond bv. Bodegraven.
- Groenewoudt, B.J.**, 1994: *Prospectie, waardering en selectie van archeologische vindplaatsen: een beleidsgerichte verkenning van middelen en mogelijkheden*. Amersfoort (Nederlandse Archeologische Rapporten 17).
- Kadaster**, 1811-1832: *Oorspronkelijke aanwijzende tafel der grondeigenaren en der ongebouwde en gebouwde vaste eigendommen, Bodegraven, Zuid Holland, Sectie B, Blad 03*.
- Kadaster**, 1949-1992: *Topografische Kaart van Nederland 1:25.000, blad 31D Bodegraven / Woerden*.
- Kars, H. & A. Smit (red.)**, 2003: *Handleiding Fysiek Behoud Archeologisch Erfgoed*. Amsterdam (Geoarchaeological and Bioarchaeological Studies 1).
- Nederlands Normalisatie-Instituut**, 1989: *Geotechniek, classificatie van onverharde grondmonsters NEN 5104*. Delft (Normcommissie 351 06).
- SIKB**, 2010: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) Landbodems*. Gouda.
- Stichting voor Bodemkartering**, 1969: *Bodemkaart van Nederland 1:50 000. Blad 31 West Utrecht*. Wageningen.
- Stichting voor Bodemkartering & Rijks Geologische Dienst**, 1970: *Geomorfologische kaart van Nederland 1:50 000. Blad 31 West en Oost Utrecht*. Wageningen/Haarlem.
- TNO**, 2010: *Geologische overzichtskaart van Nederland 1:600.000*. TNO, Utrecht.
- Tol, A.J., J.W.H.P. Verhagen & M. Verbruggen**, 2006: *Leidraad inventariserend veldonderzoek*. Gouda (SIKB uitgave).
- Wolters-Noordhoff Atlasproducties**, 1990: *Grote Historische Atlas van Nederland 1:50 000. Deel 1 West-Nederland 1839-1859*. Groningen.

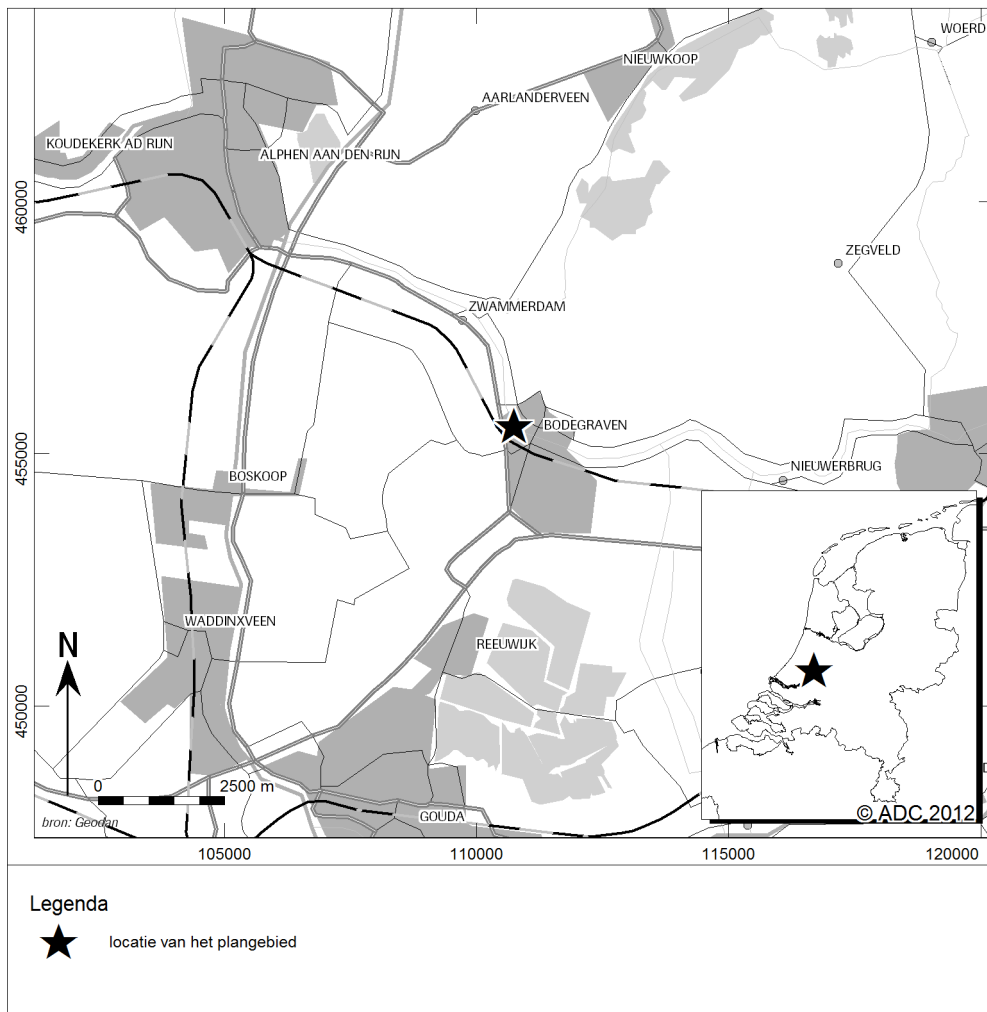
Geraadpleegde websites

<http://archis2.archis.nl>
<http://geo.zuid-holland.nl/geo-loket/html/atlas.html?atlas=chs>
<http://www.ahn.nl/viewer>
<http://www.kich.nl>
<http://www.watwaswaar.nl>

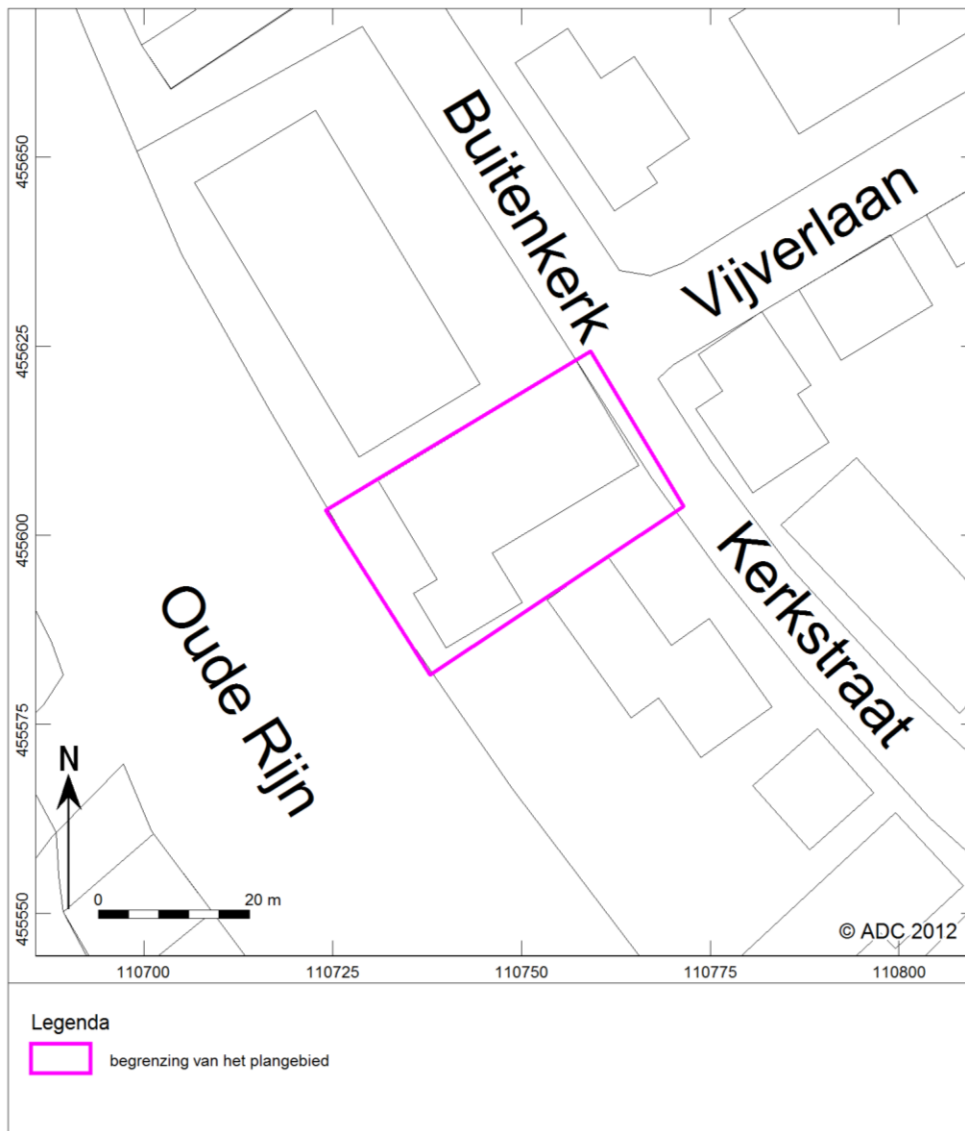
Lijst van afbeeldingen en tabellen

- Afb. 1 Locatie van het plangebied
Afb. 2 Detailkaart van het plangebied
Afb. 3 Plangebied gezien in zuidoostelijke richting
Afb. 4 Cultuurhistorische Hoofdstructuur van de provincie Zuid-Holland, AMK-terreinen en ARCHIS-meldingen
Afb. 5 Uitsnede van de archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart
Afb. 6 Globale ligging van het plangebied op Kaart van t'Hoogheymraedschap van Rhijnland
Afb. 7 Plangebied geprojecteerd op de Bonnekaart uit 1875
Afb. 8 Boorpuntenkaart

Tabel 1. Overzicht van de verschillende (pre)historische perioden.

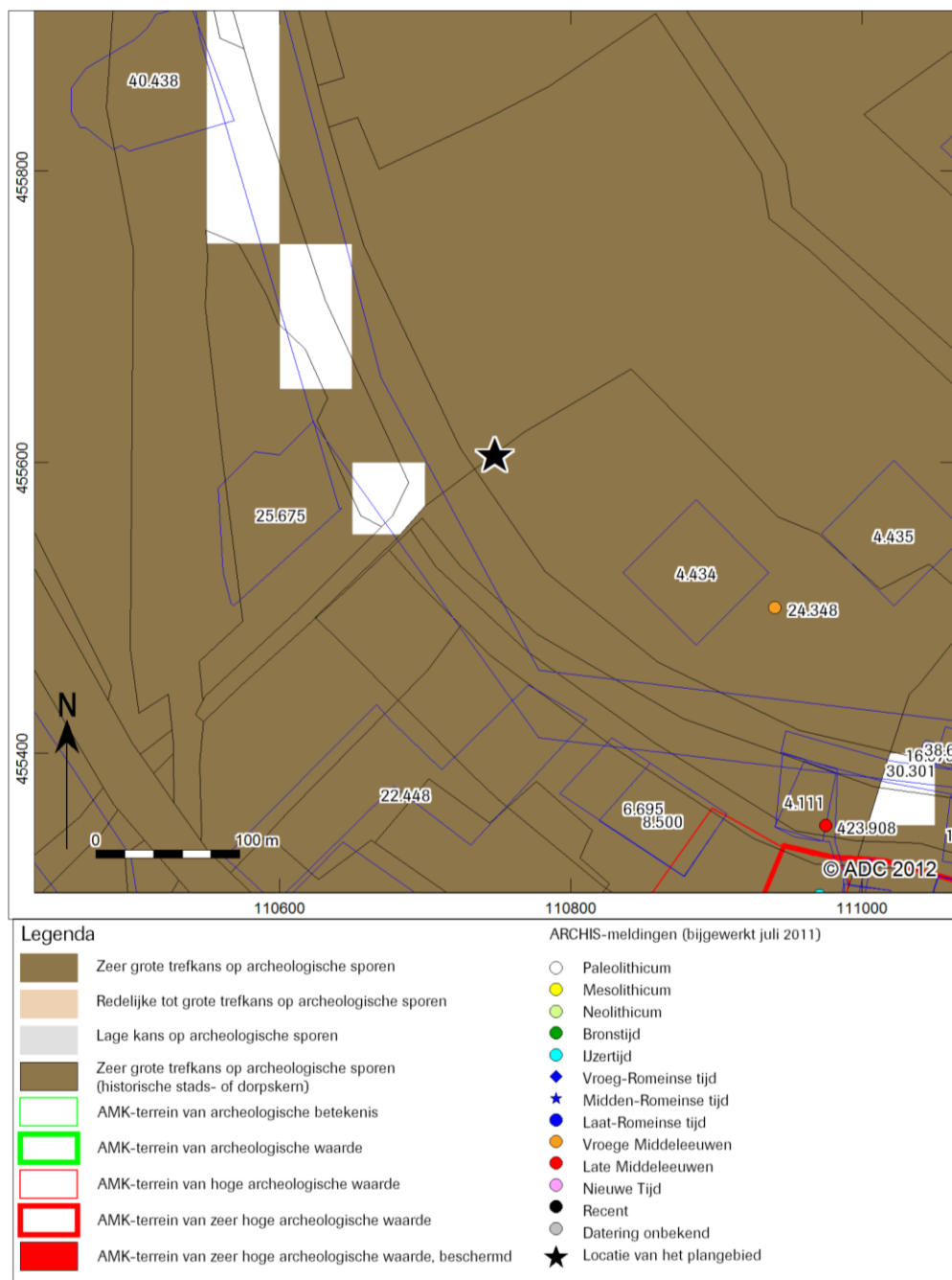
Afb. 1 Locatie van het plangebied

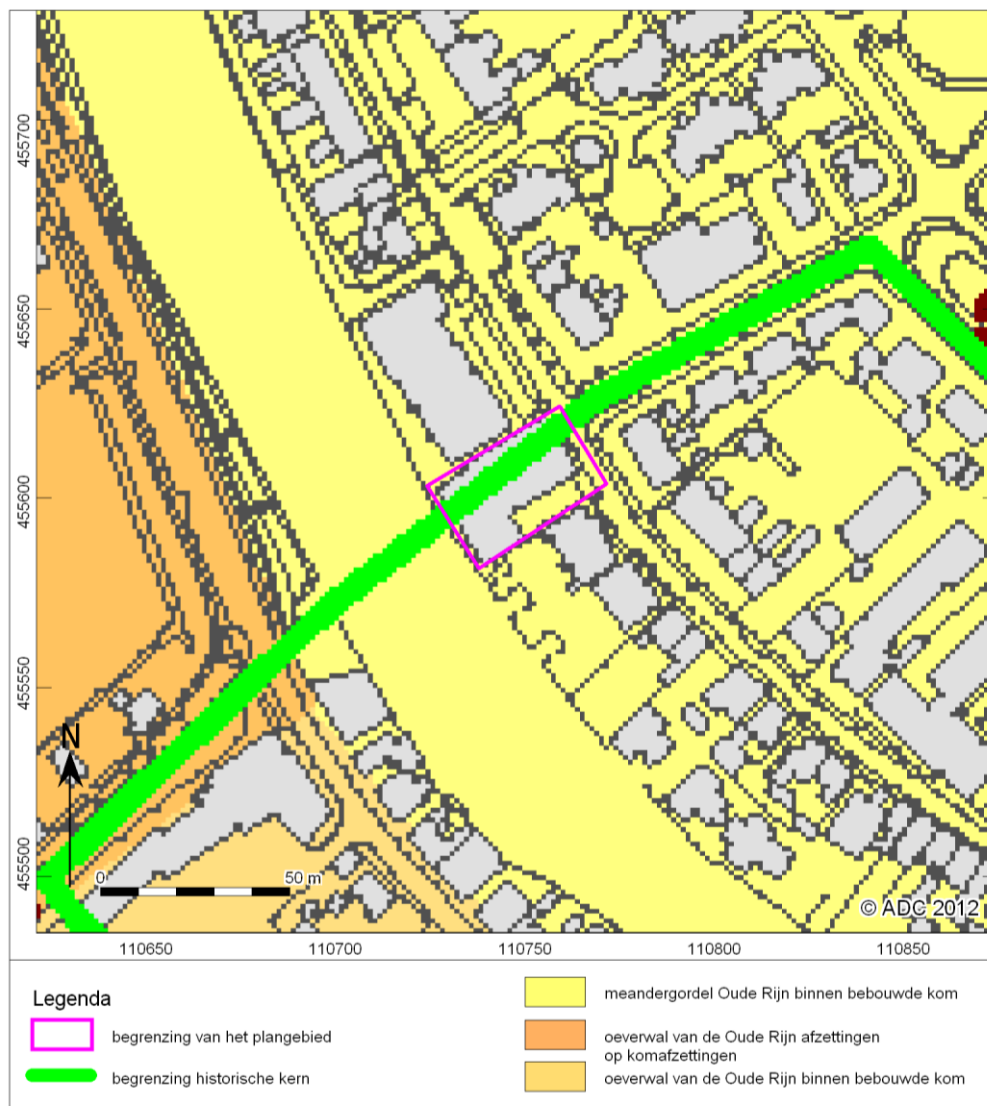
Afb. 2 Detailkaart van het plangebied

Afb. 3 Plangebied gezien in zuidoostelijke richting

Afb. 4 Cultuurhistorische Hoofdstructuur van de provincie Zuid-Holland, AMK-terreinen en ARCHIS-meldingen

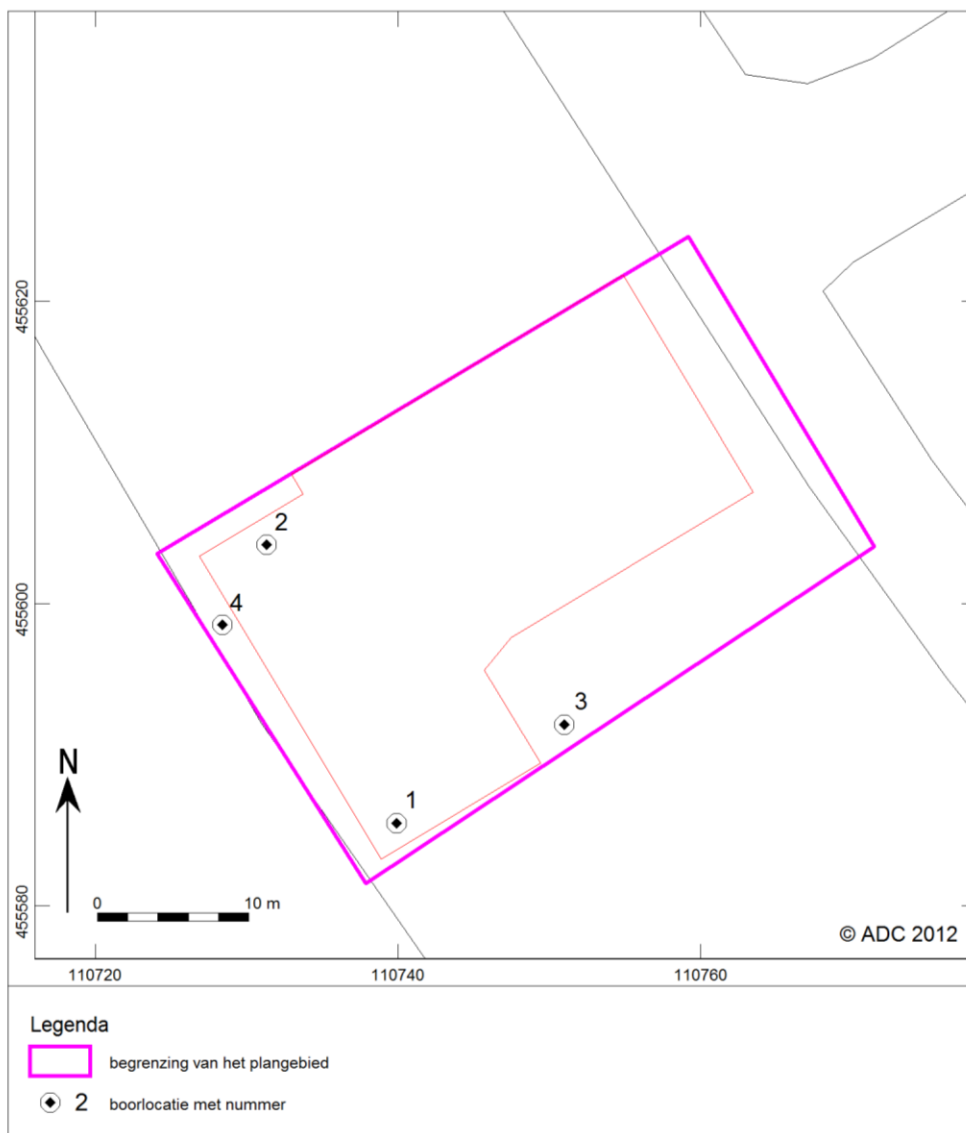
Afb. 5 Uitsnede van de archeologische verwachtings- en beleidsadvieskaart

Afb. 6 Globale ligging van het plangebied op Kaart van t'Hoogheymraedschap van Rhijnland uit 1647.

Afb. 7 Plangebied geprojecteerd op de Bonnekaart uit 1875

Afb. 8 Boorpuntenkaart

Bijlage 1

nummer	x coördinaat (m)	y coördinaat (m)	Maarvelidhoogte (cm) NAP	bovengrens (cm onder mv)	ondergrens (cm onder mv)	grondsoort	bijmenging	zandmediaan	kleur	kalkgehalte	nieuwvormingen	antropogene bijmengingen	organische bijmengingen	bodemhorizonten	overig	Lithostratigrafie
1	110.740	455.586	-20	0	5	zand	zwak siltig;zwak grindig	matig grof	licht-bruin-geel	kalkrijk					tegel	
				5	35										opgebrachte grond	
				35	100	zand	zwak siltig;zwak grindig	matig grof	donker-grijs	kalkrijk		spoor baksteen; spoor puinresten			kleibrokken, gestuit op ondoordringbaar materiaal;opgebrachte grond	
2	110.731	455.604	-20	0	5				grijs						tegel	
				5	25	zand	zwak siltig;zwak grindig	matig grof	licht-bruin-grijs	kalkrijk					opgebrachte grond;gestuit op ondoordringbaar materiaal	
3	110.751	455.592	-20	0	5				grijs						tegel	
				5	220	zand	zwak siltig;zwak grindig	matig grof	licht-bruin-grijs	kalkrijk					spoor schelpmateriaal; opgebrachte grond	
				220	345	klei	matig siltig;zwak humeus		licht-bruin-grijs	kalkloos				C-horizont	spoor schelpmateriaal;matig slap;weinig zandlagen;mogelijk vanaf 330 cm -mv zand	
4	110.728	455.599	-20	0	5				grijs						tegel	
				5	30	zand	zwak siltig	matig grof	licht-bruin	kalkrijk					opgebrachte grond	
				30	80	klei	zwak zandig;zwak humeus		grijs-bruin	kalkloos		weinig baksteen			licht grijze kleibrokken	
				80	140	zand	zwak siltig;sterk humeus	matig grof	donker-grijs-zwart	kalkloos		;spoor baksteen			opgebrachte grond	

nummer	x coördinaat (m)	y coördinaat (m)	maatvelelhoogte (cm) NAP	bovengrens (cm onder mv)	ondergrens (cm onder mv)	grondsoort	bijmenging	zandmediaan	kleur	kalkgehalte	nieuwvormingen	antropogene bijmengingen	organische bijmengingen	bodemhorizonten	overig	Lithostratigrafie
			140	185	185	klei	matig siltig;zwak humeus		licht- grijs- bruin	kalkloos				C-horizont	spoor schelpmateriaal;matig stevig	
			185	210	210	veen	mineraalar m		bruin	kalkloos				C-horizont	rietveen	
			210	260	260	klei	matig siltig;zwak humeus		licht- bruin- grijs	kalkarm				C-horizont	matig slap;mogelijk overgang naar zand	